

Alexei PALII

ÎNTREBAREA ȘI RĂSPUNSUL ÎN COMUNICAREA ORALĂ

1. Întrebarea

1.1. Ce este o întrebare? Comunicarea dintre două sau mai multe persoane poate începe cu o întrebare. O simplă și nevinovată întrebare uneori este în stare să deschidă o interesantă discuție asupra unui obiect, să conducă spre cunoașterea unor adevăruri, iar alteori ea poate trezi anumite stări refractare și reticențe, declanșând conflicte sau tensiuni de lungă durată. Tocmai de aceea este deosebit de important să știm mai întâi care este rostul unei întrebări, când e cazul și când nu să punem întrebări, cum trebuie să formulăm o întrebare, ce este o întrebare deranjantă etc.

În general, întrebările ne oferă posibilități nebănuite de a ne informa și a acumula cunoștințe în cele mai diferite domenii de activitate. Vom aminti în acest sens doar de întrebările puse la diverse forumuri, în cadrul interviurilor, la examene, în ancheta judiciară, la dezbaterile judecătorești etc.

Întrebarea este alcătuită din *supoziție* (în logică ea se mai numește *presupoziție*), adică elementul din care este clar că deja cunoaștem ceva despre ceea ce întrebăm (*supoziție* însemnând „presupunere”) și din *incertitudine*, adică elementul care constituie subiectul propriu-zis al întrebării. Să observăm structura întrebării din următorul exemplu: *Are oare sorți de izbândă autoproclamata republică Nistreană?*

Din conținutul acestei întrebări se poate deduce că persoana care a adresat-o știe deja că „Republica Nistreană” este o formațiune cvasistatală autoproclamată și că starea

de lucruri de acolo e de așa natură încît e îndoielnic că ar putea exista prea mult. Aceasta este *supoziția*. Iar ceea ce se întreabă, adică *va avea oare autoproclamata R.M.N. sorți de izbândă?*, este *incertitudinea*.

Dacă *supoziția* e adevărată, întrebarea este corectă, și dimpotrivă, dacă *supoziția* este falsă, întrebarea este greșită. De exemplu:

1. *Ce a spus Ronald Reagan, președintele S.U.A., despre Uniunea Sovietică?*

2. *Ce a spus Vasile Alecsandri despre Uniunea Sovietică?*

În aceste două exemple, prima întrebare este corectă, pentru că *supoziția* ei (*Ronald Reagan, președintele S.U.A., a spus ceva despre Uniunea Sovietică*) este adevărată, iar a doua întrebare este greșită, pentru că *supoziția* ei (*Vasile Alecsandri a spus ceva despre Uniunea Sovietică*) este falsă. Pentru a constata dacă *supoziția* este adevărată sau falsă, ea trebuie confruntată cu adevărul, însă adevărul este următorul: Ronald Reagan a spus că Uniunea Sovietică este imperiul răului, iar Vasile Alecsandri nu putea spune nimic despre Uniunea Sovietică, pentru că el a trăit cu mult înainte ca aceasta să apară.

Trebuie menționat însă că o întrebare corectă încă nu garantează un răspuns adevărat. Altfel zis, corectitudinea întrebării este doar o condiție pentru a primi un răspuns adevărat, dar nu și o garanție.

În cele ce urmează ne vom referi la unele situații în care întrebările constituie o latură importantă nu numai a comunicării, dar și a anumitor activități.

1.2. Întrebarea în ancheta judiciară. Formularea și adresarea întrebărilor în activitatea judiciară au o importanță deosebită sub mai multe aspecte.

În primul rînd, trebuie să știm bine dacă o anumită întrebare, concretă, urmează a fi adresată sau nu. Pentru că în unele situații, bunăoară în cadrul cercetărilor penale, o întrebare inadecvată ar putea compromite

întreaga anchetă. Din supoziția întrebării (care există în mod necesar) persoana interogată ar putea deduce dacă anchetatorul cunoaște anumite detalii despre săvârșirea infracțiunii, fapt ce l-ar determina pe anchetat să-și schimbe comportamentul sau chiar să dea răspunsuri false.

În al doilea rînd, mai este necesar să știm care e momentul potrivit pentru a pune întrebarea: la început, ceva mai târziu sau spre sfîrșitul cercetărilor. Pentru că **fiecare întrebare își are locul potrivit**.

În al treilea rînd, întrebarea se cuvine să fie formulată exact. În acest sens este necesar să nu uităm în nici un caz că întrebarea nu trebuie să sugereze răspunsul (în jurisprudență, întrebările care sugerează răspunsul sînt considerate incorecte și se anulează). Să analizăm sub acest ultim aspect cîteva întrebări și să sesizăm nuanțele de sens care le deosebesc:

1. *Ai sustras banii de la cetățeanul X?*

2. *De ce ai sustras banii de la cetățeanul X?*

3. *Ai sustras banii de la cetățeanul X, ca să-ți cumperi demîncare?*

Formularea întrebării în prima variantă este potrivită doar în cazul în care se știe că cetățeanului X i s-au sustras banii, iar cetățeanul Y este bănuțit că i-ar fi sustras, dar faptul că anume el i-a sustras nu este încă dovedit.

Formularea în varianta a doua este potrivită în cazul în care s-a dovedit faptul că cetățeanul Y a sustras banii (sau el însuși a răspuns afirmativ la prima întrebare). Întrebarea respectivă este necesară atunci cînd anchetatorul are intenția să afle cauzele săvîrșirii infracțiunii (ceea ce va avea o importanță deosebită la stabilirea vinovăției, respectiv, a pedepsei).

Formularea în varianta a treia nu este admisibilă, pentru că sugerează cetățeanului Y un anumit răspuns (*pentru a-și cumpăra demîncare*), ceea ce ar putea conduce la calificarea faptei ca fiind săvîrșită în

circumstanțe atenuante.

În comunicarea din cadrul activității judiciare, mai ales în rechizitorii și în pledoariile avocaților, se folosesc deseori întrebările retorice ca modalitate destul de eficientă de demonstrare a unor teze. Aceste întrebări au răspunsuri subînțelese, sugerate de experiența seculară, și tocmai de aceea ele se prezintă ca axiome redutabile în arhitectura argumentării. Observați, de exemplu:

1. *Oare o persoană în depline facultăți mintale nu-și dă seama că o asemenea faptă este condamnabilă?*

2. *Mai ai nas să vorbești după cele întîmplate?*

3. *Cine nu știe că ziua se vede mai bine decît noaptea?*

Valoarea demonstrativă și forța de convingere ale întrebărilor retorice au fost studiate și puse în aplicare încă în antichitate. Să ne amintim, în acest context, de o pledoarie a lui Cicero, rostită în fața Forului Roman, care începea cu o întrebare retorică: „*Pînă cînd, Catilina, vei abuza de răbdarea noastră?*”.

În cultura comunicării și mai ales în arta comunicării (zisă și *retorică*), întrebările retorice formează un capitol aparte, foarte vast, despre care doar am amintit aici.

Pentru comunicarea în domeniul executării justiției mai este necesar a cunoaște și a utiliza unele subtipuri de întrebări, cum ar fi *întrebările decizionale, întrebările complete, întrebările explicative*, pe care însă de asemenea nu le vom elucida în articolul de față.

1.3. Întrebarea la întrunirile științifice. În timpul unor întruniri științifice (congrese, conferințe, colocvii, seminare etc.) întrebările au un rol deosebit. Tocmai prin ele pot fi descoperite și clarificate multe detalii, nuanțe, subtilități, care nu au fost abordate în comunicări sau nu au fost elucidate suficient. În asemenea situații este foarte important nu numai aspectul cognitiv al întrebării, dar și cel etic. Întrebarea trebuie să denote respect pentru interlocutor, chiar dacă

nu sîntem de acord cu unele puncte de vedere sau concluzii ale acestuia. Este necesar ca ea să fie cît mai concretă și mai clară, întru a facilita înțelegerea și formularea răspunsului. Pentru că, de obicei, o întrebare prea generală sau evazivă implică un răspuns la fel de evaziv, fapt ce nu contribuie la descoperirea adevărului.

1.4. Întrebarea la examene.

Și la examene întrebările trebuie să fie concrete și precise, chiar dacă în aceste cazuri nu se urmărește descoperirea unor adevăruri vizate în întrebări, ci numai constatarea faptului dacă persoana examinată cunoaște sau nu materia respectivă. Este cu totul nerecomandabil să formulăm (oral sau în biletele de examinare) întrebări generale care constituie subiectul unor studii ample sau al unor disertații. De pildă: *ce știți despre opera lui Mihai Eminescu? Ce știți despre substanțele chimice? Despre continente?*

În ultimii ani examenele se desfășoară în formă de teste, acestea necesitînd ca persoana examinată din mai multe răspunsuri posibile să-l aleagă pe cel corect ori să răspundă prin *da* sau *nu*. Această modalitate de evaluare a cunoștințelor, credem, este net inferioară examenelor tradiționale și nu atinge nici pe departe adevăratul scop (evaluarea cît mai exactă a cunoștințelor).

1.5. Întrebarea în activitatea jurnalistică. Cunoștințele privind formularea, adresarea și, în general, rostul întrebărilor au o deosebită importanță pentru ziariști. Observația vizează în mod special interviul, specie autentică de text publicistic, prin care se colectează informații operative, direct de la sursă (fără interpretare). Formularea întrebărilor în cadrul interviului necesită o măiestrie aparte, pentru că ea îi cere jurnalistului să păstreze permanent echilibrul dintre aspectul etic al activității sale (tactul, simțul măsurii, respectul pentru persoana interviuată) și cel cognitiv (descoperirea și dezvăluirea informației, cu orice preț, uneori cu multe

riscuri, prin pătrunderea în cele mai tainice ascunzișuri ale firii umane). Adică, pe de o parte, cu interviuul trebuie să fii foarte delicat, iar pe de alta, din el trebuie „să storci” maximum de informație. În atare condiții, deloc ușoare, unii ziariști realizează interviuri care sînt adevărate bijuterii.

Din păcate însă, o altă parte dintre ei realizează interviuri cu totul palide, plictisitoare, obositoare chiar. De ce? Pentru că întrebările pe care le pun interlocutorului sînt banale. În afară de lipsa de profesionalism de care dau dovadă, ziariștii respectivi mai sînt marcați de regimul totalitar, prin care au trecut, de aceea se străduiesc să adreseze demnitarilor de stat întrebări cît mai „comode”, nederanjante, de parcă acestea ar fi programate nu pentru interesele publicului, ci pentru nivelul și mentalitatea interviuului. Mai mult chiar, prin fiecare întrebare încearcă să-l ajute pe interviuul, ca nu cumva publicul să înțeleagă că el nu poate... vorbi coerent. Sînt foarte plictisitoare și întrebările, care-s de fapt mai curînd niște afirmații, pe care interviuul trebuie să le confirme sau să le detalieze. Firește, în asemenea condiții nu mai este vorba de întrebări prin care opinia publică ar putea avea acces la informația necesară.

La realizarea interviurilor ziariștii se confruntă uneori cu replici sau obiecții, formulate de persoanele interviuate, în care întrebările sînt calificate drept... *provocatoare*. După cum se știe, termenul în cauză înseamnă „care provoacă, incită, ațîță”. Fără anumite determinative și explicații, în funcție de situația concretă în care este utilizat, el este neclar. Ce provoacă? Prin ce incită? Aceste detalii se cer limpezite din capul locului, mai ales în cazul în care un demnitar de stat voiește prin asemenea replici să se eschiveze de la furnizarea informației. Să ne imaginăm pentru moment că ministrului educației i se cere să-și expună opinia privitor la glotonimul corect pentru limba vorbită de populația băștinașă din Republica

Moldova (limba română sau limba moldovenească). La care domnia sa răspunde „cuceritor”: „Nu-mi puneți întrebări provocatoare!”. Același motiv îl invocă și un alt demnitar de stat când este întrebat dacă Rusia are sau nu are interese expansioniste în Republica Moldova, mai ales în partea ei de est.

Dacă cercetăm atent contextul politic al genezei acestor întrebări, desigur, vedem că ele nici pe departe nu sînt supărătoare. Le-am putea numi, pur și simplu, incomode pentru demnitarul respectiv, care nu voiesc, deși sînt obligați, să informeze opinia publică despre convingerile lor în chestiunile vizate. Prin urmare, în aceste cazuri întrebările incomode sînt calificate, pe nedrept, ca fiind provocatoare.

Termenul *provocator* mai înseamnă „impertinent, obraznic, sfidător”. De aceea, dacă interviueatul ne va reproșa că i-am pus o întrebare provocatoare, va trebui să meditam bine asupra ei, pentru că s-ar putea întâmpla ca interlocutorul nostru să aibă dreptate. De exemplu, în cazul în care l-am întrebat despre relațiile sale intime cu cineva, firește că i-am pus o întrebare provocatoare.

1.6. Întrebarea în context cotidian. Întrebarea, ca modalitate de obținere a informației și chiar de a întreține dialoguri banale și relaxante (omul fiind o ființă dispusă pentru dialog) este prezentă, în primul rînd, în activitatea cotidiană. Deși în aceste cazuri ea nu urmărește scopuri profesionale, totuși, locul, timpul și mai ales modul în care este adresată nu sînt defel neglijabile.

Este important ca o întrebare să fie pusă în împrejurări adecvate. De exemplu, nu orice întrebare poate fi adresată unui interlocutor, atunci când sînt de față și alte persoane: s-ar putea ca interlocutorul să nu dorească să divulge anumite informații în prezența cuiva. În plus, cineva din persoanele prezente ar putea interveni în mod nechibzuit, afectînd astfel desfășurarea normală a dialogului.

Pe de altă parte, unele întrebări se cer adresate anume în public, spre atenția tuturor, pentru o rezonanță cît mai mare.

Deși o vorbă românească spune că „întrebarea vină n-are”, totuși nu este bine să forțăm intimitatea unei persoane cu tot felul de întrebări banale gen:

1. *Văd că arăți cam prost, ești cumva bolnav?*

2. *Acum produsele alimentare s-au scumpit grozav, voi ce mai mîncăți, cum de vă ajung bani?*

Este mai mult decît o impolitețe să te interesezi de salariul cuiva sau să întrebî o domnișoară trecută de 25 de ani de ce nu e măritată. Întrebările indiscrete sînt jenante, în special când sînt adresate unor persoane vulnerabile.

O dată cu evoluția civilizației moderne (globalizarea, industrializarea, dezvoltarea relațiilor de piață, computerizarea), individul se vede nevoit „să-și protejeze” sfera vieții sale intime, făcînd din ea o cetate. Ca rezultat, se ajunge la o înstrăinare regretabilă, la o răcire a relațiilor dintre indivizi, cu deosebire în orașele mari. Și numai în localitățile rurale se mai păstrează, în anumită măsură, relațiile calde și deschise. Astfel, comunicarea devine mai limitată, mai rece.

Dacă totuși ne interesează anumite detalii din viața unor persoane, ar trebui să formulăm întrebări foarte delicate, poate indirecte, fără a deranja intimitatea și fără a atinge personalitatea.

Nu este cazul ca din rîndurile de mai sus să se tragă concluzia că, în general, cotidianul exclude întrebările. Însă totul depinde de scopul, politețea, de tonul acestora. Pentru că rostul întrebărilor ar fi să-i apropie pe oameni, dar nu să-i îndepărteze. În acest sens, amintim că nimic nu poate fi mai plăcut și mai cald decît o întrebare de tipul *Cum te mai simți? Ce mai faci?*

2. Răspunsul la întrebare

2.1. Ce este un răspuns potrivit? În procesul comunicării, un

dialog corect și rațional presupune nu numai o întrebare clară și adresată în condiții adecvate, dar și un răspuns inteligibil, al cărui conținut corespunde întrebării respective. La prima vedere, se pare că nimic nu e mai simplu decât un asemenea răspuns. Însă realitatea ne demonstrează că cele mai frecvente incoerențe sau chiar blocaje de comunicare sînt cauzate tocmai de răspunsuri nepotrivite sau chiar greșite. Dar ce înseamnă un răspuns nepotrivit? Să ne imaginăm că unui interlocutor i-a fost adresată cea mai banală întrebare:

– *Ați găsit ciuperci în pădure?*

La această întrebare pot fi date foarte multe variante de răspuns, dintre care ne vom opri la următoarele:

1. *Nu prea.*

2. *Nu prea. Abia ne-au ajuns de-o ciorbă.*

3. *Nu prea. Am cutreierat toată pădurea, dar n-am umplut nici un coș. Dar de unde erau să fie, dacă nu a plouat atîta timp? Sau poate că anul acesta ciupercilor nu le merge. Aș zice că eu nu am noroc la ciuperci, dar vezi că nici ceilalți nu prea au găsit.*

4. *Le-am cules numai pe cele bune, pe cele ne-bune le-am lăsat pentru alții.*

5. *Te temi cumva că n-au să-ți ajungă și ție?*

Prima variantă de răspuns este potrivită în cazul în care întrebarea a fost adresată între altele, adică în loc de o formulă de salut, și persoana respectivă nu intenționa să se informeze în mod expres asupra faptului. În acest caz vorbitorii nu dispun de un cadru temporal special pentru abordarea subiectului, comunicarea avînd loc între altele. Iar dacă cel care a pus întrebarea este cu adevărat interesat de obținerea unei informații, iar circumstanțele de timp și de altă natură (de ex., relațiile dintre vorbitorii concreți) le permit sau chiar le cer vorbitorilor să se întrețină despre ceea ce îi interesează, prima variantă ar însemna un răspuns nepotrivit, rezervat. Mai reușită ar fi varianta a doua, în care se dau anumite detalii

referitor la cantitatea de ciuperci culese. Varianta a treia ar fi nu numai un exces de informație plictisitoare, dar și o pierdere de timp. În schimb, această variantă s-ar potrivi într-o situație cînd două persoane (de ex., doi vecini) conversează fără nici o grabă.

Varianta a patra e potrivită doar în cazul unor dialoguri degajate în stilul glumelor lui Păcală și Tîndală. Ea poate fi acceptată numai dacă știm bine că interlocutorul nostru este înzestrat cu simțul umorului și că el are nevoie nu atît de informația privitor la ciuperci, cît de distracții și glume. În alte situații un asemenea răspuns ar fi jignitor.

Varianta a cincea nu este potrivită în nici un caz nu doar din considerentul că nu conține informația necesară, dar și pentru că este ofensatoare și generatoare de replici ce ar putea să degradeze dialogul într-o glumă de prost gust, penibilă. De aceea este recomandabil să evităm asemenea răspunsuri, chiar dacă avem un sentiment de antipatie față de interlocutor.

Cele examinate mai sus ne-ar permite să tragem concluzia că un răspuns poate fi apreciat ca potrivit sau nepotrivit numai în funcție de situația concretă, de intențiile și de felul de a fi al persoanei care a adresat întrebarea.

2.2. Ce este un răspuns corect? După cum am menționat deja, o întrebare este alcătuită din *supoziție* și *incertitudine*, aceasta din urmă indicînd asupra informației pe care trebuie să o conțină răspunsul. De aici vom conchide că un răspuns este corect atunci cînd informația cuprinsă în el corespunde incertitudinii întrebării sau, altfel zis, dacă el satisface întrebarea. Și dimpotrivă, dacă răspunsul nu corespunde incertitudinii întrebării, el este incorect. Congruența dintre incertitudinea întrebării și conținutul răspunsului poate fi comparată cu raportul dintre noțiuni. Astfel, dacă întrebarea o vom nota prin cercul *I*, iar conținutul răspunsului – prin cercul *R*, echivalent, în cazul unui răspuns corect, cercurile se vor suprapune (ca

în cazul noțiunilor identice), iar la un răspuns incorect ele nu vor avea nici un punct de tangență (ca în situația noțiunilor ce se exclud). Iată cum se prezintă grafic această relație:

răspuns corect răspuns incorect

Să ilustrăm cele spuse printr-un exemplu.

Întrebare: *Care este cel mai mare continent de pe planeta Terra?*

Răspunsuri: 1. *Cel mai mare continent de pe planeta Terra este Asia.*

2. *Fluviul Enisei curge la limita Siberiei, în Asia.*

Evident, primul răspuns este corect, pentru că are un conținut ce corespunde incertitudinii întrebării, iar cel de-al doilea este incorect, pentru că are un conținut care nu corespunde incertitudinii întrebării.

2.3. Ce este un răspuns complet? Conținutul răspunsului corect poate corespunde total sau parțial incertitudinii întrebării, iar când congruența este totală, avem un răspuns corect și complet, iar în cazul în care ea este parțială, avem un răspuns corect, dar incomplet. De exemplu:

Întrebare: *Care elemente chimice intră în grupul halogenilor?*

Răspunsuri: 1. *În grupul halogenilor intră fluorul, clorul, bromul, iodul și astatiniul.*

2. *În grupul halogenilor intră fluorul, bromul și clorul.*

Din cele două răspunsuri, ambele corecte, primul este complet, iar cel de-al doilea – incomplet. În cazul răspunsului complet cercurile se vor suprapune (răspunsul acoperă total întrebarea), iar la răspunsul incomplet cercul răspunsului se va înscrie în cercul întrebării:

răspuns complet răspuns incomplet

Din cele examinate am putea trage concluzia că, pentru a fi corect și complet, un răspuns trebuie să corespundă incertitudinii întrebării, sub aspectul conținutului, și să o acopere complet sub aspectul volumului.

2.4. Ce este un răspuns adevărat? Un răspuns este apreciat ca fiind potrivit-nepotrivit, corect-incorect sau complet-incomplet, pornindu-se de la corelația dintre acesta și întrebare. Cu totul altfel stau lucrurile când calificăm un răspuns drept adevărat sau fals. Aici se ia ca punct de referință nu întrebarea, ci adevărul (în opoziție cu falsul). Cu alte cuvinte, un răspuns care prin conținutul său reflectă realitatea, este adevărat, iar un răspuns care nu o reflectă – este fals. Să revenim, pentru ilustrare, la exemplul de mai sus.

Întrebare:

Care elemente chimice intră în grupul halogenilor?

Răspunsuri:

1. *În grupul halogenilor intră fluorul, clorul, bromul, iodul și astatiniul.*

2. *În grupul halogenilor intră cuprul, zincul și nichelul.*

Dintre aceste două răspunsuri este adevărat numai primul, pentru că el este conform cu ultimele rezultate științifice în domeniul chimiei, care se consideră adevărate. Al doilea răspuns este fals, pentru că nu este conform cu rezultatele respective. Dacă adevărul va fi notat prin cercul A, iar răspunsul prin cercul R, echivalent, în cazul unui răspuns adevărat cercurile se vor suprapune, iar în cazul unui răspuns fals ele nu vor avea nici un punct de tangență:

răspuns adevărat răspuns fals

În logica clasică bivalentă adevărul este o noțiune categorică, fără a putea fi gradată. De aici, o afirmație poate fi categoric adevărată sau categoric falsă, dar nu poate fi parțial adevărată sau parțial falsă. Experiența vieții însă acceptă și cazuri în care nu există o delimitare atât de categorică

și ne oferă suficiente situații în care am putea vorbi de *adevăruri parțiale*. Pentru ilustrare, vom apela iarăși la exemplul anterior pe care-l vom completa cu un al treilea răspuns posibil:

3. În grupul halogenilor intră fluorul, clorul, bromul, iodul, astatiniul și zincul.

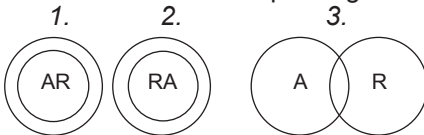
Acest răspuns, spre deosebire de primele două, cuprinde în întregime adevărul, numind toate elementele chimice care intră în grupul halogenilor. Însă el conține și un fals, incluzând și un element chimic ce nu intră în familia halogenilor. Tocmai de aceea răspunsul respectiv ar putea fi calificat ca parțial adevărat (sau parțial fals). Iată trei tipuri de răspunsuri parțial adevărate, întâlnite cel mai frecvent în context cotidian:

1. În grupul halogenilor intră fluorul, bromul, iodul, astatiniul, cuprul și zincul.

2. În grupul halogenilor intră fluorul, bromul și iodul.

3. În grupul halogenilor intră fluorul, clorul, bromul, cuprul și zincul.

Exprimarea grafică a acestor tipuri de răspuns parțial adevărat se realizează în funcție de raportul dintre adevăr și conținutul răspunsului. De exemplu, dacă adevărul este notat prin cercul *A*, iar răspunsul prin cercul *R*, am avea următoarea expresie grafică:

În primul caz, răspunsul conține întreaga informație adevărată, însă include și informație falsă.

În al doilea caz, răspunsul oferă numai o parte din informația adevărată și nu conține informație falsă.

În al treilea caz, răspunsul conține o parte din informația adevărată și o parte de informație falsă.

Din cele expuse mai sus am putea trage o concluzie generală și anume că în mod ideal **un răspuns trebuie să fie potrivit, corect, complet și adevărat**.

2.5. Răspunsul în ancheta judiciară și în relațiile cu reprezen-

tanții puterii de stat. O persoană bănuită, reținută și interogată are dreptul să nu răspundă la nici o întrebare a anchetatorului sau a altor reprezentanți ai organelor de drept. Cu atât mai mult, dacă bănuitul nu are un avocat. Dacă s-a decis totuși să dea răspunsuri, acestea trebuie să fie cât se poate de laconice, vizînd cu strictețe doar întrebarea și nimic mai mult. Pentru că orice răspuns care depășește întrebarea îl poate defavoriza pe bănuit. Căci, dacă am compara toată informația, necesară anchetatorului, cu un ghem de sfori, fiecare răspuns nechibzuit ar însemna un capăt de sfoară de care anchetatorul ar putea trage pentru a desfășura ghemul.

Dacă anchetatorul adresează întrebări care nu vizează obiectul anchetei (de exemplu, pentru a-și face o imagine de ansamblu despre ceva sau pentru a abate atenția interogărilor de la anumite detalii), bănuitul îi poate aminti că nu este obligat să răspundă la asemenea întrebări.

Interogatoriul înseamnă, în ultimă instanță, o luptă de inteligență (și nu numai) între anchetator și persoana interogată, luptă în care unii anchetatori își permit să aplice lovituri sub centură, ba chiar să-l forțeze pe bănuit să recunoască vina pe care de fapt nu o are.

Unii reprezentanți ai organelor de drept, ai forțelor de ordine adesea își permit să pună întrebări la care cetățeanul nu este obligat să răspundă. Cele mai frecvente sînt bunăoară cazurile în care conducătorii auto se confruntă cu inspectorii poliției rutiere. În afară de acțiunile pe care aceștia din urmă sînt în drept ori chiar obligați să le întreprindă, ei pot adresa conducătorilor auto diverse întrebări, de la unele banale și inofensive pînă la cele ofensatoare. De exemplu:

1. Unde țiनेți calea? Pînă la ce localitate?

2. De unde ați luat bunurile pe care le aveți în mașină? Unde le duceți?

3. Aveți pasageri? Încotro mer-

geți? În ce relații sînteți cu persoanele pe care le aveți în automobil?

La asemenea întrebări ale inspectorului rutier cetățeanul poate să nu răspundă. Iar în cazul în care conducătorul auto nu știe dacă este sau nu obligat să răspundă la întrebare, răspunsul aici ar putea fi tot de ordin interogativ:

1. *Credeți că sînt obligat să răspund la asemenea întrebări? În baza cărui act normativ?*

2. *În baza cărui act normativ un reprezentant al poliției rutiere îmi pune asemenea întrebări?*

Cunoștințele din domeniul comunicării, inteligența și gîndirea logică ne ajută mult să ne protejăm în cazuri periculoase sau chiar periculoase, însă în asemenea situații mai avem nevoie și de cunoștințe în materie de drept. Evident, nu toți oamenii pot fi juriști, însă fiecare este obligat să-și cunoască drepturile elementare, după cum fiecare este în anumită măsură medic (își poate pansa o rană), pedagog (îi educă pe copiii săi), tehnician (știe să bată un cui ori să strîngă un șurub) etc. Pentru că un om informat este un om puternic.

2.6. Răspunsul la întrunirile științifice, indiferent de domeniul științelor sau de scopul întrebării, trebuie să fie, așa cum s-a afirmat mai sus, corect, complet și adevărat. În afară de aceasta, el mai trebuie să fie suficient de clar, pentru a nu genera noi întrebări. Pe de altă parte, înseși cercetările științifice sînt de așa natură încît nu întotdeauna se poate da un răspuns complet și adevărat. Pentru că totul este relativ și schimbător. Tocmai de aceea le stă bine cercetătorilor care nu pretind că dețin adevărul în ultimă instanță, care pun la îndoială multe teze, care nu fac afirmații categorice etc. De aceea în răspunsurile la întrebări e bine să utilizăm formule de tipul: *faptele arată că...; experiența demonstrează că...; în opinia noastră...; după părerea noastră...; ni se pare că...; s-ar putea trage concluzia că...* etc. În același timp, e recomandabil să evităm for-

mule și afirmații de tipul: *nu au defel dreptate acei care...; este o rătăcire totală să...; este o prostie să...* etc.

Recomandările respective nu trebuie înțelese ca un îndemn de a pune semnul egalității între bine și rău, corect și greșit, adevăr și falsitate etc. Ele urmează să fie interpretate doar ca un apel la toleranță față de alte opinii și la eforturi de căutare a posibilităților adecvate, nonviolente de respingere a răului, a greșelii, a falsității.

Informațiile oamenilor în diverse domenii sînt doar ca niște insule în ocean (cu alte cuvinte, cunoscutul este infinit mai mic decît necunoscutul), de aceea în cazul în care nu putem da un răspuns argumentat și complet la o întrebare, nu trebuie să fim marcați de diverse complexe, dar să răspundem franc prin una din formulele potrivite: *scopul nostru în cercetarea de față nu a fost să...; cred că cercetarea noastră ar putea fi continuată sub aspectul...; în procesul cercetării nu am reușit să...; îmi pare bine că prin această întrebare mi-ați sugerat ideea să continui cercetarea și în direcția...* etc.

2.7. Răspunsurile date la examene urmăresc scopul de a-i crea examenatului impresia că cel examinat cunoaște la perfecție materia prevăzută de programă. De aceea ele trebuie să fie cît mai bogate, argumentate, complete și structurate în așa fel încît să-l impresioneze pe examinator. Unele persoane vorbesc chiar de o arhitectură a răspunsului, iar altele compară structurarea răspunsului cu repartizarea forțelor pe cîmpul de luptă, cu artileria grea etc. Este recomandabil ca răspunsul să înceapă cu o succintă introducere, prin care îți vom crea una sau mai multe punți cu restul materiei de studiu, să continue cu desfășurarea subiectului și să se termine cu o încheiere. Într-un cuvînt, să aibă o structură (dar și un conținut) care să impresioneze.

Atunci cînd expunem părerea proprie sau pe cele ale unor cercetători, și care diferă de cea a

examinatorului (a profesorului), trebuie să fim destul de atenți, pentru că unii profesori au amorul propriu exagerat și nu doresc să audă din gura discipolilor decât o reproducere fidelă a prelegerilor lor. De aceea să procedăm cu mult tact sau, uneori, chiar să renunțăm la ideea de a ne exprima opinia, pentru a evita posibile riscuri.

Pe de altă parte, părerea proprie nu trebuie să fie exprimată doar de dragul de a spune ceva pentru a fi „original”, ci să constituie o opinie întemeiată.

2.8. Răspunsul la microfon, în cadrul unui interviu, poate fi competent sau incompetent, complet sau incomplet, adevărat sau fals, în funcție de următoarele împrejurări:

1. Intervievatul este o persoană oficială (publică), obligată să informeze opinia publică, sau este o persoană neoficială, întâmplătoare (din stradă, din magazin etc.)?

2. Interviul este o acțiune programată, coordonată cu interviuatul, sau este o improvizare de moment?

3. Subiectul interviului ține de activitatea interviuatului, de profesia ori preocupările acestuia sau este un fapt divers, aleatoriu?

Indiscutabil, o persoană oficială este obligată să ofere opiniei publice informații prin răspunsuri complete, corecte și adevărate. Este condamnat să dea răspunsuri incorecte, adică altele decât vizează întrebarea, așa cum o fac mulți conducători, de toate rangurile, când au microfonul în față și se știu obligați să răspundă (ceva și cumva) la întrebări. E tot atât de condamnat să dea răspunsuri false, sperînd că lumea nu le va verifica, sau a afirma fals că nu ești la curent cu anumite fapte și evenimente.

Intervievatul trebuie să se prezinte ca o persoană demnă și onestă. Iar în cazurile în care acesta într-adevăr nu are un răspuns veridic la întrebare, ar fi logic mai întâi să le ceară scuze ascultătorilor, apoi să folosească o formulă de tipul:

regret, dar nu am studiat pînă la capăt această problemă; din păcate, nu am avut toate datele pentru a cunoaște problema în ansamblul ei; îmi pare rău, dar în momentul de față nu sînt suficient de pregătit pentru a vă da un răspuns satisfăcător. Ar fi foarte bine și politicos ca după fiecare din aceste formule să urmeze o promisiune de tipul: *vă promit ca în viitorul cel mai apropiat să studiez mai profund problema (să mă informez etc.) și să vă dau un răspuns clar.*

Scuzele exprimate de persoana oficială sînt justificate, în anumită măsură, dacă interviul nu a fost programat. În cazul unui interviu programat, cînd subiectul a fost coordonat în prealabil, scuzele nu mai sînt întemeiate, deși ele îl prezintă totuși pe cel interviuat într-o lumină favorabilă.

De-a dreptul penibile sînt unele situații la conferințele de presă, cînd persoanele oficiale dau răspunsuri greșite, false sau cînd se eschivează de la răspuns. Asemenea atitudine constituie o sfidare a opiniei publice, care, mai devreme sau mai tîrziu, are efectul unui bumerang care deteriorează imaginea celui interviuat.

De regulă, conferințele de presă sînt consacrate unor teme concrete. Însă unii ziariști „uită” acest fapt, asaltîndu-l pe interlocutor cu întrebări ce nu au nici o tangență cu subiectul discutat. În asemenea cazuri, persoana care susține conferința de presă ar putea să-i amintească ziaristului că întrebarea nu se înscrie în tema acesteia. Din considerente etice și de diplomație, ea ar putea să promită că se va referi cu altă ocazie la întrebarea respectivă.

Microfonul îi pune deseori în încurcătură pe reprezentanții justiției (anchetatori, judecători, procurori, avocați), mai ales în cazurile în care se vede clar că desfășurarea anchetei sau dezbaterile judiciare sînt influențate de cineva, adică justiția nu mai este liberă și imparțială. Există și situații diametral opuse, cînd justiția se execută în modul prevăzut de lege,

însă răspunsurile din cadrul interviului ar putea fi folosite nu atât pentru a informa opinia publică, cât pentru a influența și a dezorienta ancheta ori dezbaterile judiciare.

În mod normal, reprezentanții justiției nu pot decât să respecte situația în care trebuie să informeze opinia publică prin răspunsuri adevărate, corecte și complete sau să recurgă la o formulă de tipul:

1. *Atît timp cît cazul e în proces de cercetare, legea nu-mi permite să fac dezvăluiri publice. Nu vă supărați, e în interesul anchetei.*

2. *Nu am dreptul să anticipez concluziile instanței prin nici un fel de previziuni. Procesul este public, puteți asista la el.*

3. *Cred că instanța va audia toate depozițiile și opiniile, apoi va adopta decizia. Mai aveți puțină răbdare.*

Uneori, în stradă, la magazin, la piață etc., ne putem pomeni cu un jurnalist în față, care ne întinde un microfon (mai poate avea și o cameră de luat vederi), punîndu-ne una sau chiar mai multe întrebări. În asemenea cazuri ar exista mai multe soluții, în funcție de situația concretă, determinată de mai mulți factori cum ar fi:

a) Ne simțim obligați sau nu să răspundem la întrebare?

b) Avem sau nu timp și dispoziție să ne întreținem cu un reprezentant al presei asupra unui subiect?

c) Este sau nu este interesant pentru noi subiectul (întrebarea) la care trebuie să ne referim?

d) Răspunsul trebuie să fie amănunțit și argumentat sau scurt și sumar?

e) Răspunsul la întrebare (transmis prin rețeaua de radiodifuziune sau de televiziune) va contribui la imaginea noastră sau, dimpotrivă, o va deteriora?

Dacă ne-am decis să răspundem la întrebarea jurnalistului, o vom face cît se poate de scurt, dar cu amabilitate, clar. Iar dacă din anumite motive nu dorim să răspundem la

întrebare și nici nu ne simțim obligați să o facem, am putea refuza cu mult tact, printr-o formulă de tipul:

1. *Nu vă supărați, dar nu obișnuiesc să ofer interviuri în stradă.*

2. *E un subiect prea amplu (complicat) pentru a fi tratat în stradă.*

3. *Cred că nu sînt persoana cea mai indicată pentru a aborda acest subiect.*

2.9. Răspunsul la întrebare în contextul cotidianului caracterizează situațiile cele mai frecvente de comunicare, fără de care este imposibilă înțelegerea între oameni și munca în comun, adică dialogul în sensul cel mai larg al cuvîntului. Fără a remarca necesitatea răspunsului ca atare (potrivit, corect, complet și adevărat), ceea ce este de la sine înțeles, vom aminti că în contextul cotidianului există o mulțime de formule de răspuns, fiecare, în funcție de situație, fiind potrivită sau nepotrivită, recomandabilă sau condamnată etc. Ne vom opri la unele din ele.

Da și Nu. Cele mai frecvente formule de răspuns sînt *da* și *nu*. La ele apelăm doar în cazul în care interlocutorul ne cere să confirmăm (prin *da*) ori să negăm (prin *nu*) incertitudinea întrebării. De exemplu:

– *Mergi la magazin?*

– *Da.*

Sau:

– *Guvernul luptă împotriva crimelor organizate?*

– *Nu.*

Evident, atunci cînd considerăm că doar confirmarea (sau negarea) incertitudinii nu este suficientă, și că mai e nevoie de o precizare sau o argumentare, formulele *da* și *nu* vor fi însoțite de complinirile necesare. De exemplu:

– *Mergi la magazin?*

– *Da, peste jumătate de oră.*

Sau:

– *Guvernul luptă împotriva crimelor organizate?*

– *Nu, pentru că are alte interese.*

Cuvintele *da* și *nu* se utilizează, după cum am afirmat, în cazul

în care confirmarea (sau negarea) incertitudinii întrebării este suficientă și satisfăcătoare pentru interlocutor, dar să nu uităm că folosirea lor exclusivă, în mod repetat, pe parcursul unui dialog mai îndelungat, poate să însemne nu numai economie de timp, dar și atitudine distantă, rezervată față de interlocutor, plictiseală, indiferență etc. Tocmai din acest motiv e recomandabil a le însoți cu anumite compliniri care vor exprima interes, compasiune, afecțiune, adică participarea pleneră a noastră la actul comunicării (de exemplu: *probabil, firește, desigur, evident, în nici un caz, categoric, mi se pare că, fără îndoială* etc.).

Uneori formulele *nu* și *da* constituie un răspuns ambiguu, de aceea vom adăuga la ele explicațiile necesare. De exemplu:

- *Așa-i că nu ai fost azi la ore?*
- *Nu.*

După cum se poate remarca, vorbitorul face o afirmație (*Nu ai fost azi la ore*) pe care o adresează ca întrebare pentru a fi confirmată sau infirmată. În acest caz răspunsul *nu* este confuz, pentru că el poate avea atât menirea de a infirma afirmația (*Nu e adevărat că nu am fost la ore*), cât și pe cea de a confirma negația din întrebare (*nu ai fost*). De aceea vom da răspunsuri mai clare, în funcție de situație: *Nu am fost* sau *Nu e așa*.

Ba da și Ba nu. Formulele *da* și *nu* se utilizează și într-o altă variantă – *ba da* și *ba nu* – având conotații care le deosebesc de *da* și *nu*. Formula *ba da*, spre deosebire de *da*, nu se întrebuițează doar pentru a afirma (sau a confirma) ceva, ci pentru a afirma (sau a confirma) ceea ce a fost negat în mesajul întrebării. Afirmația *ba da* este mai puternică, mai accentuată decât *da*. Iată un exemplu:

- *Nu-ți place ciocolata?*
- *Ba da!*

O funcție asemănătoare are și *ba nu*, care este o negație mai puternică decât *nu* și se utilizează nu doar pentru a nega ceva, ci pentru a nega ceea ce a fost afirmat sau, mai exact,

pentru a nega supoziția afirmativă a unei întrebări. De exemplu:

– *Acesta este unicul manual de geografie?*

– *Ba nu, mai avem încă patru.*

Uneori utilizarea formulei *ba da* este improprie. De exemplu:

– *L-ai citit pe Nicolae Iorga?*

– *Ba da, din scoarță în scoarță.*

Evident, aici nu este cazul să se zică *ba da*, pentru că întrebarea nu presupune o negație, adică în ea nu s-a negat faptul că interlocutorul l-ar fi citit pe Iorga. Ar fi fost suficient să se răspundă *da* sau, ceva mai accentuat, *cum să nu*. Probabil, această utilizare greșită e cauzată de excesul de zel manifestat de vorbitor în dorința sa de a (se) afirma.

În contextul limbajului cotidian numărul formulilor utilizate în calitate de răspuns la întrebare este, practic, nelimitat. Vom aminti doar câteva din ele.

Este foarte obișnuit, nu însă și recomandabil, ca la o întrebare să se răspundă cu o altă întrebare care, în funcție de situație, poate exprima mirare, plictiseală, dispreț, indignare etc. Vom reveni în acest sens la întrebarea de mai sus (*L-ai citit pe Nicolae Iorga?*) și vom da câteva din cele mai frecvente răspunsuri posibile, însoțite de unele comentarii și de mențiunea *recomandabil* sau *nerecomandabil*:

1. – *Da.*
2. – *Nu.*
3. – *Ba da.*
4. – *Sigur că da.*
5. – *D-apoi cum se poate să nu-ți fi citit?*
6. – *Desigur.*
7. – *Firește.*
8. – *Evident.*
9. – *D-apoi cum?*
10. – *Știu lucrul.*
11. – *Știu că.*
12. – *Da cum crezi?*
13. – *Ai îndoieli?*
14. – *Îmi trebuie mie?*
15. – *Da ce-ți trebuie?*
16. – *Eu am citit mai mult decât tine.*

17. – *Eu nu sînt așa instruit ca tine.*

Primul și al doilea răspuns, unul afirmativ și altul negativ, sînt neutre, nu exprimă implicația emotivă a vorbitorului și nu conțin nimic mai mult decît cere întrebarea. Sînt recomandabile în situații neutre și echilibrate.

Al treilea răspuns este greșit, pentru că mijloacele prin care se exprimă un exces de siguranță sînt nepotrivite.

Răspunsurile de la al patrulea la al optulea constituie nu numai o afirmare, dar și o siguranță de cele spuse, fiind recomandabile, practic, în toate situațiile, aproape în aceeași măsură, doar cu unele rezerve față de răspunsul al optulea (*evident*), care poate exprima o ușoară nuanță de desconsiderare a interlocutorului: cum adică, pui asemenea întrebări, de parcă nu ai ști niște lucruri *evidente*? Această nuanță se accentuează în răspunsurile 9-12, la ea adăugîndu-se și o altă nuanță, care exprimă o atitudine familiară față de interlocutor. Asemenea răspunsuri pot fi acceptate numai dacă sîntem cu interlocutorul nostru *per tu*, adică ne tutuim. Aceasta se referă într-o măsură mai mare la răspunsul al treisprezecelea, care nu doar conține afirmația că persoana respectivă l-a citit pe Iorga, dar îl și pune pe interlocutor într-o situație nefavorabilă, a „îndoielilor”.

Răspunsul al paisprezecelea exprimă nu numai o negație (*nu am citit*), dar și o atitudine de ignoranță a vorbitorului față de opera lui Iorga sau poate față de lectură în general. Evident, un asemenea răspuns ne va compromite, indiferent dacă el este adevărat sau nu.

Și în sfîrșit, răspunsurile 15-17 sînt cu totul nerecomandabile, nu numai pentru că nu-s corecte, adică nu conțin informația cerută în întrebare, dar și pentru că îl implică pe interlocutor, exprimînd o evidentă atitudine arogantă și chiar disprețuitoare față de el.

Nu știu. Unele persoane au obișnuința de a răspunde la cea mai

mare parte din întrebările cotidiene într-un singur fel: *nu știu*. De regulă, acest comportament poate avea următoarele explicații:

– vorbitorul exprimă desconsiderare față de interlocutor;

– vorbitorul este prost crescut; manifestă lene de gîndire și de comunicare;

– vorbitorul îl face pe filozoful care pune totul la îndoială, pentru că totul este relativ;

– vorbitorul este foarte suspicios și precaut, demonstrînd o grijă exagerată ca nu cumva răspunsul său să fie interpretat într-un mod nedorit și să-i creeze probleme.

Indiferent care ar fi explicația utilizării frecvente a formulei *nu știu*, ea nu poate fi justificată decît în cazul în care vorbitorul într-adevăr nu cunoaște răspunsul. Dar și în o atare situație un *nu știu*, pronunțat scurt și sec, ar putea avea și unele conotații nedorite. De aceea, pentru a le exclude, e recomandabil ca el să fie însoțit de anumite formule și de o mimică ce exprimă bunăvoință și regret.

Dacă vorbitorul, din anumite motive, nu voiește să dea răspuns la o întrebare (ceea ce este admisibil), el ar putea să-l facă pe interlocutor să înțeleagă acest lucru prin una din formulele:

– *revenim cu altă ocazie la acest subiect;*

– *mi se pare nepotrivit acest subiect;*

– *hai mai bine să vorbim despre altceva.*

Încheind considerațiile privitor la întrebare și răspuns, am mai face o recomandare: atunci cînd nu știm prea bine dacă o întrebare/un răspuns se înscrie sau nu în limitele normelor de etică, să încercăm a ne transpune în situația interlocutorului nostru. S-ar putea să simțim și noi ceea ce simte el și atunci vom găsi mai ușor formula adecvată.